

9. *Konsten att använda sanktioner*

Regler är ledande faktorer som kan användas för att skapa möjlighetsrum. Ett möjlighetsrum som Evas elever – i likhet med de flesta andra barn och ungdomar – fick bekanta sig med var brännboll; brännbollsreglerna talade om vad som var möjligt att göra, vad som var rätt och fel; brännbollmatchen förutsatte en regim. När Eva lärde sina elever spela brännboll var det i första hand brännbollsreglerna de fick lära sig; det handlade om var man skulle stå när man väntade på att få slå, hur många slag man fick slå innan det var nästa elevs tur och hur man skulle springa när man hade slagit.

Att som lärare använda sig av regler och regimer handlar om att först bygga möjlighetsrummen och att sedan hålla dem i hävd. En lärares arbete kommer därför i stor utsträckning att handla om *rätt* och *fel*. Att först införa en regel och sedan inte bry sig om ifall eleverna följer den, eller ej, är meningslöst. Reglerna och regimerna ska ju styra deras beteende – det gäller både i räkning, stavning och brännboll; för att lärandet och brännbollsmatchen ska kunna komma till stånd måste möjlighetsrummet hållas i hävd; alla måste underkasta sig regler och regimer.

Det finns ett ord som handlar om att hålla i hävd: *sanktionera*. Ordet kommer av latinets *sancire*, som betyder *att helga* och *att hålla i helgd*. Om vi lyfter in begreppet *helga* i skolsammanhang får det i stort sett samma innebörd som hävda: det handlar om att visa respekt. Eleverna måste respektera och följa Evas idé om parvis placering för att utgångsakтивiteten skulle fungera som hon hade tänkt; de måste helga den genom att i handling visa att de kände till regeln, att de accepterade och respekterade den.

Ett ord som hör ihop med sanktionera är *sanktion*, men medan sanktionera bara har en enda innebörd (= godkänna), kan sanktion betyda märkligt nog två motsatta saker; sanktion har två motsatta betydelser. Jag skiljer mellan de båda betydelserna genom att kalla den ena *positiv*, den andra *negativ*. Enligt ordboken kan *sanktion* betyda "bekräftelse, godkännande, bifall"; jag kallar detta en *positiv sanktion*. Evas positiva sanktion kunde bestå i att hon genom en vänlig nick bekräftade att en elev satt på rätt plats eller godkände att hen satt på en viss plats. Kanske berömde hon en elev för att hen hade kommit ihåg var hens plats var och visade på så sätt att eleven hade gjort rätt. Uttrycket "den som tiger han samtycker" säger att även tystnad kan vara en positiv sanktion; genom sin tystnad visar man sin tysta kunskap om att det som skett var rätt.

Motsatsen till positiv sanktion är en *negativ sanktion* som är en "påföljd eller reaktion på rättsstridigt handlingssätt". I Evas klassrum kunde en negativ sanktion vara aktuell när en elev inte satt på sin plats, dvs. när hen hade satt sig på fel plats. Det kunde då kanske räcka med en vänlig påminnelse – "nu sitter du allt på fel plats" – eller en mer eller mindre sträng tillsägelse "gå och sätt dig på din plats". Uppmaningen kunde förstärkas genom irritation i rösten eller rynkade ögonbryn, dvs. ledande faktorer som visade att eleven höll på med något som var fel, hade ett "rättsstridigt handlingssätt"; Eva visade då genom sin negativa attityd att hon inte sanktionerade – inte godkände – elevens val av beteende. För det mesta räckte det för Eva att använda röst och kroppsspråk som sanktionsmedel.

Lärare har en viss repertoar av negativa sanktioner att tillgripa vid behov. Det kanske börjar med en vänlig tillsägelse, som vid behov kan följas av ytterligare, alltmer stränga tillsägelser. Hjälper inte dessa kan eleven visas ut ur klassrummet, rektor kan tillkallas och/eller föräldrar kan informeras etc. Det svåra med både positiva och negativa sanktioner är att de lätt kan få oförutsedda effekter, oönskade biverkningar; de kan bli missförstådda. Kopplad till konsten att använda regler hör därför också *konsten*

att använda sanktioner, dvs. konsten att på lämpligt sätt låta *rätt* respektive *fel* göra skillnad, att reagera.

Konsten att sanktionera handlar om att hålla möjlighetsrum i hävd och på så sätt begränsa kaos och skapa ordning och förutsägbarhet. Jag vet att ibland när ett par elever kom springande genom biblioteket så hände det att de mötte lärare A, som då stoppade dem i deras framfart; hen sanktionerade inte att de sprang utan visade att regeln om att inte springa skulle respekteras. En annan gång mötte de lärare B som inte ingrep, utan lät dem springa vidare; detta uppfattade de som att hen sanktionerade – godkände – att de sprang. Eleverna tolkade Bs passivitet som en tillåtelse att springa – hen hade ju sanktionerat detta genom att inte vidta en negativ sanktion. Logiska som de var tog de sig i fortsättningen rätten att springa genom biblioteket. Och om de då mötte lärare A som tillrättavisa- de dem brukade de försvara sig "men B lät oss springa, hon sa ingenting!" Slutsats: om lärarna vill ha en gemensam regim med gemensamma regler på en skola måste de alla vara beredda att vid behov använda sig av lämpliga sanktioner för att på ett tydligt sätt göra skillnad och på så sätt hävda möjlighetsrummet.